

ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ INDICATORS FINANCIAL SECURITY UKRAINE

У статті доведено важливість досягнення фінансової безпеки країни для забезпечення збалансованого і сталого розвитку національної економіки. Здійснено порівняння показників фінансової безпеки України та світу. Проведено аналіз боргової залежності країни за період 2007–2015 рр. Визначено основні пріоритетні напрями діяльності держави у стабілізації критичних явищ у системі управління дефіцитом бюджету.

Ключові слова: фінансова безпека, державний борг, дефіцит бюджету, ВВП, експорт, міжнародні резерви.

В статье доказана важность достижения финансовой безопасности страны для обеспечения сбалансированного и устойчивого развития национальной экономики. Проведено сравнение показателей финансовой безопасности Украины и мира. Проведен анализ долговой зависимости страны за

период 2007–2015 гг. Определены основные приоритетные направления деятельности государства в стабилизации критических явлений в системе управления дефицитом бюджета.

Ключевые слова: финансовая безопасность, государственный долг, дефицит бюджета, ВВП, экспорт, международные резервы.

The article proves the importance of achieving financial security to ensure balanced and sustainable development of the national economy. Comparison of indicators of financial security of Ukraine and the world. Analysis of indebtedness of the country for the period 2007–2015 years. The main priority areas of the state in the stabilization of critical phenomena in the management of the budget deficit.

Key words: financial security, public debt, budget deficit, GDP, exports, international reserves.

УДК 336.02

Тимошенко Н.М.

аспірант кафедри фінансів
Київський національний торговельно-
економічний університет

Постановка проблеми. Для належного виконання державою своїх функцій потрібні фінансові ресурси. У країнах із періодичними кризовими явищами проблема нестачі фінансів є однією з провідних. Джерелом таких надходжень є державний бюджет, кошти в який акумулюються з різних джерел, як зовнішніх, так і внутрішніх.

Для України, яка за роки незалежності, згідно з даними Міжнародного валютного фонду, перенесла три кризових стани (1998, 2008, 2014 рр.), проблема життя в борг є хронічною і в деяких випадках критичною.

Визначений курс країни до європейського простору має враховувати вимоги даної спільноти до показників дефіциту бюджету та державного боргу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням питань фінансової безпеки держави присвячено праці Дж.М. Кейнса, Г. Копіца, Дж. Кремера, Р. Мандели, М. Петрі, Дж. Тейлора, К. Сімса, О.І. Барановського, І.Ф. Бінька, О.Д. Василика, З.С. Варналія, К.С. Горячева, О.В. Герасименко.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка методик визначення показників боргової залежності країни вітчизняним законодавством та міжнародними організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Явище дефіциту бюджету та боргової залежності держави багато науковців не вважають негативним. Головна проблема полягає в ефективному механізмі залучення коштів та їх використанні, тобто в системі управління державним боргом.

Проблематичні показники дефіциту бюджету України пов'язують із кризою, яка почалася в 2014 р. Але за оцінкою директора європейського відділу МВФ Рези Могадама, «Україна зазнала серйозних труднощів ще до того, як геополітична напруга призвела до відмови від національної

валюти, масової акумуляції вкладів із банків і підвищенню премій за ризик. Криза в країні дозрівала не один рік, про що свідчать глибокі структурні проблеми, у зв'язку з якими країна спустилась до низьких показників розвитку серед країн з економікою, що розвивається» [3].

У 2015 р. реальний ВВП скоротився в цілому на 9,9%. Конфлікт на сході країни призвів до масштабного руйнування виробничих зв'язків та підірвав довіру серед населення та інвесторів, а тим часом ситуація з падінням цін на сировинні товари на світовому ринку залишається складною. 3 вересня 2015 р. вплив конфлікту на економічну ситуацію дещо зменшився, а макроекономічні та структурні реформи почали стабілізувати рівень довіри. Реальний ВВП скоротився в четвертому кварталі 2015 р. на помірні 1,4% порівняно з попереднім роком на фоні 7,2% падіння у третьому кварталі та 16% – у першому півріччі 2015 р. [4].

Для оцінки діяльності держави на шляху до покращання показників боргової безпеки науковці найчастіше використовують показник, уведений Маастрихтським договором, що був підписаний 7 лютого 1993 р., згідно з яким дефіцит державного бюджету не чинить дестабілізуючого впливу на економіку країни, якщо не перевищує порогу в 3% ВВП.

Але, на нашу думку, для повного відображення боргової ситуації в Україні слід урахувати показники, які розраховуються згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України за Наказом від 29.10.2013 № 1277 Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Також необхідно врахувати рекомендації міжнародних організацій для статистики боргу держави, зокрема МВФ.

Згідно з українським законодавством, боргову безпеку держави характеризують такі показники:

- відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП;
- відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП;
- середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на первинному ринку;
- індекс ЕМВІ+, що розраховується банком JP Morgan. Цей індекс використовується для характеристики країн, що розвиваються, а отже, може слугувати базою для визначення боргової позиції України. Він вимірює середню дохідність гіпотетичного портфеля, що складається із цінних паперів, які випущені даною країною за кордоном, по відношенню до дохідності облігацій Казначейства США з відповідним терміном обігу. На країни, що займають найвищі місця в рейтингу ЕМВІ+, інвестори звертають найбільшу увагу;
- відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу.

Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП характеризує стан бюджетної безпеки [6].

Щодо міжнародної практики, то слід урахувати вимоги Європейського Союзу до процедури визначення надмірних дефіцитів. Згідно зі статтею 104с Договору про валютний союз, «країни ЄС повинні уникати утворення надмірних дефіцитів державного бюджету, і Європейська комісія має вести моніторинг змін бюджетної ситуації і накопичення державного боргу». Позиція ЄС урахована МВФ у рекомендаціях для статистики зовнішнього боргу. Згідно з цим документом, оцінка державного боргу ведеться за такими категоріями.

Платоспроможність:

- відношення відсоткових платежів до надходжень від експорту;
- відношення зовнішнього боргу до експорту;
- відношення зовнішнього боргу до ВВП;
- відношення приведеної вартості боргу до експорту;
- відношення приведеної вартості боргу до доходів бюджету;
- відношення обслуговування боргу до експорту.

Ліквідність:

- відношення міжнародних резервів до короткострокового боргу;
- відношення короткострокового боргу до загального непогашеного боргу.

Показники по державному сектору в розширеному значенні:

- відношення державного боргу до ВВП або податкових надходжень;
- середній термін погашення непільгового боргу;
- відношення боргу в іноземній валюті до сукупного боргу [7].

Макрофінансові індикатори за своєю суттю мають порогові значення, перевищення чи невідповідність яким стає індикатором (сигналом до прийняття тих чи інших рішень) того чи іншого стану фінансової системи.

Для кращого розуміння ситуації розглянемо кожен із показників більш детально з точки зору української та міжнародної практики (табл. 1) [5].

Відношення дефіциту/профіциту бюджету до ВВП є найбільш поширеним критерієм бюджетної безпеки країни. Допустимим або відносно безпечним рівнем бюджетного дефіциту визнається його

Таблиця 1

Показники боргової залежності України за 2007 р. – I кв. 2016 р.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	I кв. 2016
Дефіцит/профіцит бюджету, млрд. грн.	-9,8	-12,5	-35,5	-64,4	-23,6	-53,5	-64,7	-78,1	-45,6	-10,5
ВВП	721,0	948,1	913,3	1082,6	1300,0	1405,0	1465,0	1587,0	1980,0	453,2
Відношення дефіциту/профіциту бюджету до ВВП, %	-1,4	-1,3	-3,9	-5,9	-1,8	-3,8	-4,4	-4,9	-2,3	-2,3
Державний та гарантований державою борг, млрд. грн.	88,8	189,4	316,9	432,2	473,1	515,5	584,1	1100,6	1571,8	1710,4
Відношення державного боргу до ВВП, %	12,3	20,0	34,7	39,9	36,4	36,7	39,9	70,2	79,4	377,4
Валовий зовнішній борг, млрд. грн.	80,0	101,7	103,4	117,3	126,2	135,1	142,1	126,3	118,7	117,4
у % до ВВП	56,0	56,5	88,2	86,0	77,4	76,8	77,5	95,8	131,0	
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	6,7	11,9	12,2	10,4	9,2	12,9	13,1	13,4	13,1	15,2
Індекс ЕМВІ+ Україна	224,0	203,7	185,0	282,7	306,7	318,0	352,6	346,5		
Міжнародні резерви, млрд. грн.	32,5	31,5	26,5	34,6	31,8	24,5	20,4	7,5	13,3	12,7
Відношення міжн. резервів до валового зовнішнього боргу, %	40,6	31,0	25,6	29,5	25,2	18,1	14,4	5,9	11,2	10,8

значення в межах 2–3%. Основна небезпека для економіки, що виходить із дефіциту державного бюджету, пов'язана з проблемою інфляції. Згідно з міжнародними стандартами, бюджетний дефіцит до 3% ВВП виконує активну функцію в економіці. Фінансові ресурси використовуються не на поточне споживання, а як додаткове джерело фінансування державних інвестиційних програм. Провідні країни Заходу, у тому числі країни ЄС, здійснюють емісію національної валюти переважно через механізми обслуговування бюджетного дефіциту, використовуючи відповідні ресурси на цілі економічного розвитку.

За методикою Міжнародного валютного фонду допустимий рівень бюджетного дефіциту для країн – боржників МВФ становить 7–8%.

В Україні критичний показник становить -6%. Згідно з даними табл. 1, можемо аналізувати критичний стан бюджетної безпеки в 2010 р. коли відношення дефіциту бюджету до ВВП становило 5,9%. Але враховуючи світові порогові показники, можна говорити про постійний дестабілізуючий вплив цього показника на економіку країни. В Україні з 2007 по 2015 р. розмір бюджетного дефіциту постійно зростає. У 2014 р. він більший за показник 2007 р. на 68,3 млрд. грн. та становить близько 5% ВВП. Для того щоб охарактеризувати відносний показник дефіциту до ВВП, слід звернути увагу на темпи приросту цих категорій (рис. 1).

Отже, згідно з даними рис. 1, можна зробити висновки про причини коливань рівня відношення дефіциту бюджету до ВВП. У 2009 р. ми бачимо зниження частки дефіциту бюджету у ВВП до -3,89% відносно -1,32% у 2008 р. Основною причиною є кризова ситуація в країні, на фоні якої зменшується показник ВВП на 34,8 млрд. грн., тобто на 4%. Своєю чергою, темп приросту дефіциту бюджету становить 284%. Критичний показник -5,95% у 2010 р. є результатом незначного росту ВВП на 19% та збільшення дефіциту на 181%.

2011 р. демонструє стабілізацію ситуації та підвищення бюджетної безпеки в Україні, коли частка дефіциту у ВВП становить 1,82%. Але практика здійснення запозичень для рефінансування бор-

гів здійснює свій вплив на бюджетну безпеку держави. У 2012–2014 рр. відношення дефіциту бюджету до ВВП починає збільшуватися та перевищує допустимий міжнародний рівень 3% та становить 3,81%, 4,42% та 4,92% відповідно. Ці дані підтверджують висновки експертів МВФ про те, що кризовий стан в Україні назрівав уже не перший рік, ще до початку військового конфлікту на сході та низки дестабілізаційних ситуацій. У 2015 р. на фоні зростання ВВП на 393 млрд. грн. та зниження дефіциту бюджету на 42% показник відношення цих показників досягає допустимого рівня.

Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП є одним із найбільш поширених боргових індикаторів. Значення даного індикатора перевищило для України критичну межу в 2014 р. і становило 70,2% (табл. 1). Порогове значення даного індикатора для України становить не більше 60%, аналогічний критерій установлений за нормативами ЄС (згідно з Маастрихтською угодою). За результатами розрахунків спостерігається його перевищення на 10,2%. Загалом визначаємо кризовість ситуації у сфері управління державним боргом та спаду виробництва в країні, адже обсяг ВВП має тенденцію до спадання починаючи з 2013 р. Загалом значення індикатора коливалися, найменше становило 12,3% у 2007 р. за рахунок незначного збільшення державного та гарантованого боргу лише на 9,8% (рис. 2).

Згідно з рекомендаціями МВФ, за використання ВВП як знаменника відношення дає змогу отримати уявлення про можливість обслуговування боргу за рахунок перекидання ресурсів із виробництва товарів для внутрішнього споживача на виробництво експортних товарів. Але українське законодавство не регламентує визначення знаменником саме експорт товарів та послуг. За рекомендаціями МВФ країни, що залучають зовнішні інвестиції з метою фінансування інвестицій у виробництво з довгим періодом освоєння, можуть мати відносно високе значення відношення боргу до експорту. Але цей показник буде знижуватися, коли вкладені інвестиції почнуть забезпечувати продукцію для експорту (рис. 3).

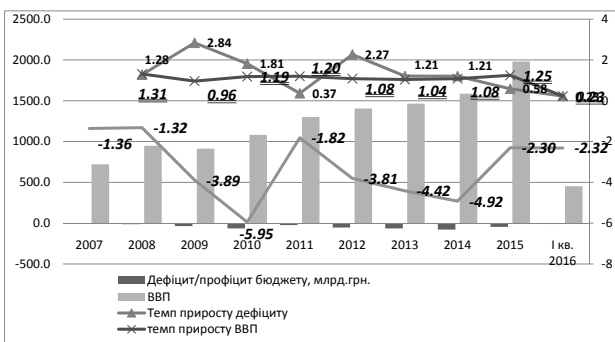

Рис. 1. Темп приросту дефіциту бюджету та ВВП в Україні протягом 2007 р. – I кв. 2016 р.

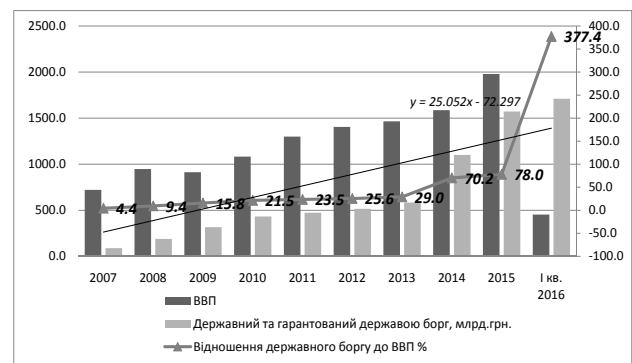

Рис. 2. Відношення державного боргу до ВВП, %

Рис. 3. Відношення державного боргу до експорту в 2007–2015 рр.

Згідно з даними рис. 3, можна говорити про задовільний показник відношення зовнішнього боргу до експорту, що не перевищує рекомендованих 70%. Але чи є він інформативним для нас, адже більшість коштів із зовнішніх джерел направляються на рефінансування боргових зобов'язань, тому ці кошти не можуть здійснити прямий вплив на виробництво експортної продукції.

Згідно з Концепцією фінансової безпеки України, забезпечення фінансової безпеки України – це діяльність фінансових агентів, направлена на запобігання або мінімізацію загроз фінансовій безпеці та захист національних інтересів України в галузі національних та міжнародних фінансів. Метою забезпечення фінансової безпеки держави є дотримання національних фінансових інтересів – життєво важливих економічних та фінансових цінностей Української держави як носія суверенітету, визначальних фінансових потреб народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність та прогресивний розвиток країни.

Пріоритетні національні інтереси у фінансовій сфері визначаються по кожному із складників фінансової системи. Таким чином, мета забезпечення фінансової безпеки буде встановлюватися залежно від виду безпеки, що розглядається.

Слід зазначити, що загрози фінансовій безпеці країни пов'язані з довгостроковою економічною діяльністю учасників фінансових відносин, у ролі яких можуть бути як фінансові посередники, фінансові групи та компанії всередині країни, так і окремі держави або навіть міжнародні організації та міжнародні корпорації. У зв'язку із цим необхідно розмежувати загрози фінансової безпеки за джерелами їх походження на внутрішні та зовнішні. Зазначимо, що такої класифікації дотримується більшість дослідників проблем фінансової безпеки.

Внутрішні загрози фінансової безпеки країни виникають безпосередньо у зв'язку з: недосконалістю організаційно-правового, адміністративного регулювання фінансових відносин; незавершеною інституційних реформ у фінансово-кредитній сфері; політичною нестабільністю; неадекватною фінансово-економічною політикою; неефективними управлінськими рішеннями державного апарату управління щодо використання фінансових ресурсів; помилками, зловживаннями, економічними злочинами в управлінні фінансовою системою країни тощо [7, с. 89].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, для побудови ефективної системи захисту економічних та, зокрема, фінансових інтересів держави можна виділити із низки завдань основні: ефективне управління борговими ресурсами, комплексна система управління дефіцитом бюджету, пристосування основних критеріїв фінансової безпеки до світових вимог, але з урахуванням особливостей функціонування держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Доклад по вопросам региональной экономики, весна 2016 года Страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/index.htm>.
2. Международный валютный фонд, 2016 / Перспективы развития мировой экономики: слишком долгий период слишком медленного роста. – Вашингтон, апрель [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/index.htm>.
3. Могадам Р. Стабилизация в Украине / Р. Могадам [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://blog-imfdirect.imf.org/>.
4. Официальный сайт Всемирного банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : worldbank.org.
5. Официальный сайт Министерства финансов Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.minfin.ua.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277.
7. Статистика внешнего долга. Руководство для составителей и пользователей . – Washington, D.C. : Международный Валютный Фонд, 2008.
8. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України : [монографія] / А.І. Сухоруков. – К. : НІПІБ, 2005. – 140 с.